

Glava

Slovenske kulturne akcije

Leto XXIII, 3

EL VOCERO DE LA CULTURA ESLOVENA

Marec 1976

cankarjeva beseda

Pred davnim časom se je zgodilo, da je imel slovenski umetnik denar. Šel je in si je kupil lepo novo suknjo, kupil si je tudi lepo srebrno uro in drugih prijetnih in potrebnih stvari nemalo. Nazadnje pa mu je ostalo še dvoje bankovcev.

Truden je bil od mnogih potov in od sreče, pa je sedel zvečer ob odprtem oknu, gledal je v zvezde in je sanjal ter je navsezadnje zaspal.

Tedaj pa se je prikazalo pod oknom dvoje črnih tatov, pogledala sta v izbo ter sta ročno in tiho splezala na okno.

Črna tatova sta vzela obadva bankovca, vzela sta nadalje tudi lepo novo suknjo in lepo srebrno uro in drugih prijetnih in potrebnih stvari nemalo. Nato sta šla.

Ko se je zjutraj umetnik predramil, ni bilo ne suknje, ne ure, ne bankovcev in tudi ne drugih prijetnih in potrebnih stvari. Takrat se je umetnik hudo razsrdil ter se je napotil naravnost do posvetne pravice.

Posvetna pravica je do konca poslušala njegovo zgodbo, nato pa ga je zavrnila vsa užaljena:

»Ali se ti je zmešalo ali pa si pijan, da nas Bog varuj takega! Kdaj je imel slovenski umetnik novo suknjo, srebrna uro, dvoje bankovcev in še drugih prijetnih in potrebnih stvari nemalo? Poberi se, o človek, izpred mojih oči in nikdar se nikoli več ne povrni!«

Umetnik je povsili glavo.

»Sanjalo se mi je, le sanjalo!« je pomislil.

In je šel žalosten po svojih potih.

»pravljica«

Neutolaženo in neutolažljivo hlepenje po spoznanju mušice, ki ti je bila sedla na plečo, in po spoznanju Boga, ki te ziblje na dlani, to je tvoje trpljenje od začetka do konca; je tvoj boj, vsebina in pomen tvojega nehanja.

srečanje z živo

slovenščino

MORDA je rojstvo tečaja slovenskega gledališkega jezika in osnov gledališkega igranja najplodnejši in najzlahtnejši ustvarjalni sad Cankarjevega leta pri Slovenski kulturni akciji v Buenos Airesu. Nočemo manjšati vrednot in bogatije drugih dosežkov, ki jih upamo biti letos na delovnih poljanah SKA deležni. Prav se nam pa zdi, če na začetku nove delovne dobe opozorimo na ta najnovejši in morda najprikupnejši izraz še vedno žive pojavnosti kulturnega ustvarjanja med slovenskimi zdomci pod Južnim križem. Najnovejši, ker se prvič srečujemo z njim prav v teh sredimarchnih dneh. Najprikupnejši, ker mu daje nasmeh, ogenj in živost nov slovenski kulturni naraščaj – v Argentini rojeni sinovi in hčere slovenskih staršev, ki so se kljub kulturno dokaj močnemu argentinskemu okolju vneli za srečanje z živo, zorno slovenščino in za mnogo več kot samo ljubiteljsko priložnostni stik s slovensko gledališko kulturo (kolikor jo pač zdomski gledališčniki, po duhovnih in političnih razdaljah nasilno odrezan od vira, more posredovati mladim kandidatom).

PRIZADEVANJE za gledališko šolanje pri Kulturni akciji ni novo. Spočelo in rodilo se je pravzaprav s spočetjem in rojstvom ustanove same. Tudi poskušali da se izrazi v določeni organizatorni obliki, niso manjkali. Brž po vstopu Slovenske kulturne akcije v slovenski zdomski svet se je, hkrati z ustanovitvijo umetniške šole v likovnem odseku, v okviru gledališkega odseka ustvaril tudi prvi gledališki seminar. Žalibog je kratko živel: po dveh, treh začetnih zmenkih so nas okoliščine, takšnemu podvzetju takrat med Slovenci vse prej kot naklonjene, prisilile, da smo z obetajočim delom jenjali. Razlogov je bilo več. V kroniki gledališkega posla in v osebnih zapisih so povedani. Niso v prijeten spomin. Pričajo o mnogih bridkih težavah nerazumevanja in osebniakarstva, s katerimi se je morala mlada ustanova v petdesetih letih in poslej otepati.

ZNOVA se je misel na gledališko šolo v Kulturni akciji oživila v šestdesetih letih, ko se je slovenska prosvetna in buditeljska prizadevnost selila v še nedograjene prostore Slovenske hiše, ki naj bi bila – tako vsaj so zapisali njeni duhovski ustanovitelji – središče slovenske religiozne in narodne dejavnosti v Buenos Airesu (četudi so se v mestecih, trgih in naseljih, ki so se opasali okrog argentinske prestolnice, že prej pa tudi poslej bolj in bolj ponujali novi slovenski prosvetni domovi...). Paradokso se čuje, če zapišemo, da gledališki seminar v novih prostorih slovenske zdomske dejavnosti – ni našel prostora. (Zakaj, bodo vedeli odgovorni možje, ki so okrog '60-'65 načrtovali delo v Kulturni akciji.) Škoda je bila – mislimo: duhovna in kulturna škoda – ker se je tistikrat potegoval za šolanje prizadeven krog prvega slovenskega zdomskega kulturnega naraščaja, nekatere akademičarke in akademiki. Škoda za gledališko obrtnost v SKA, ko je umetniška likovna šola v tistih letih že pokazala prve žive sadove svojega dela: mladi likovniki, ki jih je ustanova vzgojila, so se začeli predstavljati v slovenskem in argentinskem kulturnem svetu. Gledališkega opravila žejni mladi intelektualci se jim niso mogli pridružiti, ker jim ni bilo dano (le v neznatni meri ob nekaterih večjih predstavah v okviru ali s pomočjo gledališkega odseka).

PRVIH dobrih deset let življenja Kulturne akcije tudi v bogati polnosti predstavlja najbolj aktivno obdobje ustvarjalnosti gledališkega odseka: dve tretjini vseh, skoraj sedemdesetih predstav, ki so zapisane v analih skomne zgodovine gledališkega opravila v Kulturni akciji, je treba odmeriti prvemu desetletju njene ustvarjalne prisotnosti v slovenskem zdomskem prostoru. A ob vsem je bila dokaj grenka, le preveč zatišana zavest vseh gledaliških prizadevnikov v odseku, ki so od predstave do predstave segali v višji in širši odrski zamah (v predstavitvi, v izbiri repertoarja, v igralskem in režijskem slogu, v scenični pogojenosti) ob spoznanju, da bo brez strokovno, res gledališko izklesanega naraščaja takšna teatarska izraznost, kot jo je ponujala Kulturna akcija, med zdomci usihala in – usahnila. Zato je tiha misel o gledališki šoli zavestno tlela ob vsakem novem preskoku po gledaliških deskah. Njeno nujno prisotnost v Kulturni akciji so zahtevali novi časi za naše ustvarjanje, pa ne manj odgovornost dozdanih ustvarjalcev za rast, vzgojo in ustvarjalne začetke v umetnost težečega kulturnega naraščaja.

V TRETJEM desetletju, prav v Cankarjevem letu – ob spominu na žlahtnega umetnika, ki je Slovence v dramatikah približal evropski gledališki ravni – je rojstvo zaželenega in sanjanega gledališkega seminarja v Kulturni akciji zaresen praznik. Dvakrat praznik, ker je tečaj povila slast po gledališču, ki se je razžgala v mladih Slovencih, študentih, pa praznik, ker seminar predstavlja zanesljivo poročilo, da gledališčenje pri Kulturni akciji ni v zatonu. Dvajset študentov in študentk – zvečine so že slušatelji na vseučiliščih – z zavzeto pripravljenostjo stopa v črni svet slovenske odrske besede. Dvajset mladih, v zdomstvu rojenih slovenskih src; prvi zaresen, že ameriško-slovenski ustvarjalni naraščaj v naši osrednji kulturni ustanovi.

NI prvi namen tečaja, ki ga je prizadevno in vestno pobudil gledališki odsek z vodjo Lojzetom Rezeljem, da ustvari slovenski zdomski skupnosti gledališke igralce in režiserje: talentov ni mogoče ustvariti; če so, se bodo prej ali slej razkrili. Skupnost, ki ji dajemo svoje ustvarjalne moči v duhovno in estetsko žlahtnost in rast, si ne more privoščiti razkošja lastnega profesionalnega gledališča. Zato so tudi vse poredke zarespredstave med našim argentinskim zdomstvom hkrati v informacijo o domači in svetovni gledališkosti, pa tudi resničen gledališki, umetniško ustvarjalni izraz prizadetega in zavestnega teženja k pravi igralski in odrski oblikovni ustvarjalnosti. V tem in drugem vsem je prav gledališki odsek pri Kulturni akciji s svojimi skoraj sedemdesetimi predstavami izkazal, da mu ne gre za prosvetarsko nastopanje ali celo za ljubiteljsko pobudnost, marveč za oblikovno in vsebinsko premerjene dosežke, ki v tem in drugem pričajo o resnih, profesionalnih težnjah igralcev in režiserja. V tem se je in se njegovo delo zavestno že v namenu loči od vseh drugih slovenskih odrskih pojavov v argentinskem zdomstvu, ki jim gre le za nastopanje in le prevečkrat za službo odra namenom, ki niso ne v estetsko žlahtnjenje, ne v gledališko osveščenost slovenskega gledalstva.

NAMEN seminarja je predvsem posredovati bodočim slovensko-ameriškim izobražencem globlji in strokovnejši stik z živo slovensčino, z osnovami gledališke igre; hkrati pa odkrivati zatore v skrivnosti človeku najbližje in najpotrebnejše vseh umetnosti: gledališča. Drugi, ne manjši namen seminarja pa je v pobujanju talentov, ki bi z zaresnim profesionalno zavzetim gledališkim teženjem, z nujno po ustvarjalni izraznosti pri gledališkem odseku nadaljevali njegovo odrsko opravilo, ki so se ga prvi gledališčniki 1954 s tolikšno prizadevno ihto lotili. Nikjer ni zapisano, da ne bo mlajši gledališki rod, ki naj ga dá prav seminar, le uspel

v prizadevanju, ki je vsa leta gledališčenja pri Kulturni akciji najbolj žhteča sanja odseka in vseh iskrenih talentov, ki delajo v njem: *ustvariti Slovence v argentinskem zdomstvu resnično SLOVENSKO GLEDALIŠČE* – ker smo in bomo menili, da ga morejo in zmorejo ustvariti edinole zavestni in resnični gledališčniki, nikdar pa obrobni, negledališki in pravega gledališča ne-žejni prizadevniki. Mladi kandidatje v gledališkem seminarju naj bi znali prav po zaslugi tega prvega strokovnega tečaja žive slovensčine in začetnih igralskih stopinj ločiti med resničnim gledališčem in tem, kar se pri nas čez vse rado imenuje gledališka predstava, pa v resnici ni.

ČE bo seminar-tečaj uspel pri teh, ki ga s takšno zares obhudovalja vredno vneto obiskujejo in pri njem tudi živo sodelujejo, in pobudil v mladih častilcih Talijine umetnosti resnejšo in stvarnejšo vneto za slovensko besedo; če jim bo znal odpirati lepotni svet slovenske govornice in žlahtnosti slovenske poetične govorne oblikovnosti, ki se pne od Prešerna, mimo Cankarja, Murana in Balantiča do naših zdajšnjih besednih ustvarjalcev v domovini, v zamejstvu in v zdomstvu, bo opravil veliko in vredno delo. Če bo iz udeležencev uspel ustvariti vsaj zametek tega, kar naj bo resnična, kultivirana gledališka publika, bo njegova prizadevnost kronana z zadoščenjem, ki te navda po dobro opravljenem koristnem delu. Če pa bo nehote odkril v teh za gledališko in slovensko besedo znanje in poznanje navdušenih mladih kandidatov tudi resnično obetajoč poklicni gledališki talent, ki se ne bo omejil na obrobno izživiljanje ob priložnostnih prosvetnih, veseljaških in drugačnih nastopanjih pred slovensko srenjo, pa tudi ne zadovoljil s poredkimi predstavami pri Kulturni akciji, marveč ga bo žejalo po poklicni povezavi z visoko, nadnarodno, vsečloveško gledališko stvarnostjo, bo takšno odkritje zanesljivo najvišji in najlepši dosežek seminarja, odseka in Kulturne akcije. Kajti slovenski igralec na svetovnih odrih bi po svoji slovenski zavesti tudi pred svetovnim gledalstvom živo pričal za visoko kulturno raven številčno majhnega, a etnično živega in vrednega naroda v osrčju stare Evrope. Vemo dobro, da je vsak umetniški talent, ki mu pomoremo do vstopa v ustvarjalni svet velikega sveta, nov pridaček k slovenski ustvarjalni in kulturni prisotnosti sredi bolj in bolj povezane medčloveške skupnosti ob koncu našega veka.

SLOVENSKA kulturna akcija z gledališkim seminarjem-tečajem slovenskega odrskega jezika in osnov gledališke igranja spet priča, da je življenjsko sveža, v prizadevnosti vztrajna, v ustvarjalnih naponih dejavna. Potrdilo njene prisotnosti v Cankarjevem letu.

nikolaj jeločnik

iz slovenske kulturne akcije

• Gledališki odsek je pobudil in pripravil Tečaj slovenskega gledališkega jezika in gledališkega igranja. Namenjen je predvsem slovenskim študentkam in študentom v Buenos Airesu, ki čutijo težnjo po gledališkem nastopanju v slovenski skupnosti. V tečaj se je prijavilo 22 mladih kandidatov, ki s prizadevnostjo in z velikim zanimanjem od 17. marca naprej obiskujejo po dvakrat tedensko v večernih urah ta svojski seminar Talijine obrti. Pouk se je začel v gornji dvorani Slovenske hiše. Ob tej priložnosti je udeležence z nagovorom o pomenu novega delovnega podviga Slovenske kulturne akcije seznanil predsednik dr. Tine Debeljak. Organizacijo je prevzel vodja odseka Lojze

Rezelj. Vsebina tečaja: slovenski zborni govor, govorna tehnika, osnove gledališkega nastopanja, glavne črte dramaturgije, zgodovina gledališča in slovstva, telesna izraznost in igralska interpretacija.

• 2. zvezek XV. letnika revije Meddobje bo izšel v začetku maja. Med drugim bo v reviji tokrat natisnjena tudi Vladimira Kosa novela „Ignatius Summercall“, ki je bila nagrajena s 3. nagrado na nagradnem literarnem natečaju prof. Ignacija Lenčka 1975. V tem zvezku bo natisnjen tudi prvi del obširne razprave dr. Vinka Brumna z naslovom „Franceta Vebra mesto v filozofiji“.

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

z žalostjo znani vsem svojim članom, sodelavcem in prijateljem
da je 4. marca 1976 v Trstu nenadoma umrl njen redni ustvarjalni član

^v
profesor JOŽE PETERLIN

vzgojitelj, kritik, publicist in gledališčnik

naj v miru spi.

lev detela, naš popolni praznik

razmišljanje iz zbirke „duhovni ogenj naj večno gori“, ki je izšla v domu prosvete v tinjah

Velikonočni praznik združuje – tako kot noben drug – najvišja območja človeškega in božjega. To je praznik odrešenja in življenja, zmagovalstva, upanja in ljubezni, a tudi samote, trpljenja in smrti.

Na veliki petek je svet zamračen. Iz poročil štirih evangelistov bolé Jezusovi samotni kriki sedmih besed v šestih urah nepopisnega trpljenja in smrtnega boja. Vendar je v to tisko umiranja božjega Sina začrtano tudi vse tisto, kar nevedna, neduhovna množica pod križem tedaj še ni mogla doumeti: svetloba skorajšnjega vstajenja.

Tako se velika noč razodeva kot popoln, kozmičen praznik, ki preko štirih evangelistov izpričuje osnovnice krščanskega delovanja in verovanja.

Velika noč pomeni vstajenje Jezusa iz Nazareta, o katerem so njegovi učenci menili, da je „Kristus“, torej judovskemu narodu že pred tisočletji obljubljeni Mesija. Šele postopoma je v zavest ljudstev prodrla prava „resnica“ o Jezusu. Cvetna nedelja v starem polmilijonskem Jeruzalemu, v tem korumpiranem in trgovinarskem vzhodnem mravljišču tedanjega časa, ki mu je gospodoval reprezentant velikega rimskega imperija Poncij Pilat, je sicer bila Kristusov triumf, ki pa je bil le mimobežen, zunanj. Kristusov nauk se še ni razodel ljudstvu v vsej svoji usodni totalnosti, ki bo čez nekaj pokolenj prevetrila in preokrenila tok sveta.

Prav Kristusova smrt na križu, ki je nenadoma, kot skrivnostna kozmična dimenzija zrastle iz smrti v novo, vstalo življenje, predira vsa območja dojemljivega in produkcijskega. Sama smrt je premagana, diktature smrti na svetu ni, celotno stvarstvo prepeva usodnostno sporočilo: V Jezusu, božjem Sinu, ti je položen v roke ključ, ki odpira vrata iz smrti v vstajenje.

Jezusovo pričevanje na križu govori k vsakemu brez izjeme, da tudi v njem tli večna resnica. Ta resnica se želi razvijati, cveteti in zoreti preko zemeljske smrti v večno življenje vsakega posameznika.

Družba, ki jo smrtno ograža boj med Kajnom in Abelom, mora premagati začarani krog ubijalne in lakomne obsedenosti. Saj tudi vedno na novo vstalo pomlad samo za kratko dobo zasenči mrtva zima. Kako zmagujeta ljubezen in življenje nad nizkotnostjo, smrtjo, sovraštvom in zlobo,

LEV DETELA je sodelavec Meddobja in Glasa. Vnet zagovornik dejavnosti Slovenske kulturne akcije in njen iskren prijatelj. Četudi odmaknjen osebnemu stiku z večino njenih članov, z velikim zanimanjem spremlja naše delo in pri njih tudi sam vneto pomaga. Živi kot svoboden pisatelj na Dunaju. Poročen je s pesnico in pisateljico Mileno Merlak, tudi sodelavko Meddobja. V slovenskem kulturnem prostoru je poznan in priznan kot pesnik, pisatelj, kritik, esejist in prevajalec. V nemškem svetu pa predvsem kot sodelavec večjih nemških, avstrijskih in švicarskih dnevnikov, kjer že leta seznanja nemško govoreči svet s slovensko kulturno pojavnostjo in z narodno ter politično problematiko Slovencev. Hvalevredno delo je prav v teh časopisih opravil s predstavitvijo pomembnih modernih slovenskih umetnikov peresa, od Cankarja do Balantiča. Uveljavil se je z esej o slovenski književnosti in slovenskih vprašanjih tudi v londonskem in sploh angleškem tisku. V londonskih dneh sta z gospo Mileno izdala tudi prve samostojno tiskane lastne knjižne produkte v slovenščini.

V prozi predstavlja Detela verjetno najbolj izrazito tendenco absurde tematike v slovenski književnosti, kjer v svetovni še vedno prvačita Samuel Becket in Eugene Ionesco. Ta literarna zvrst, ki v svetovni književnosti sicer ni nova (npr. Jarry, Ubu kralj), v slovenščini pa dejansko zelo mlada, daje pisatelju zadostno razsežnost ustvarjalne gibkosti, da lahko s simboli absurda in nemogočnosti obravnava najbolj žgoče pojave današnje ne-svobode v slovenskem svetu, posebno v njegovem kulturnem izrazju. V prozi sta v zadnjih letih izšli dve Detelovi deli: v slovenščini pri celovski Mohorjevi legenda Marijin slikar (odlomke je bil tiskan tudi v Meddobju), v nemščini pa njegova zbirka absurde proze Izkušnje z nevihtami. Obe knjigi sta naleteli na topel

občutijo v celotnem globinskem pomenu človeški rodovi šele z Jezusovo veliko nočjo.

Danes praznujemo najrazličnejše Velike noči. Velika noč – „Velike noči“. Morda jih je res več, kot je tudi mnogo najrazličnejših Golgot in kot je mnogo smrti in vstajenja.

Jezusovo vstajenje je dogodek, ki je več kot zgodovina, tudi več kot religija. Reči bi mogli, da je ta dogodek kos sveta in neba, posebna duhovna kozmologija, ki ima do danes vseobsegajoče posledice. Z nastopom Jezusa so se sprožili mehanizmi vesoljskega ustroja.

Kar na dogodku najbolj preseneča in vznemirja, je njegova nepopisna človečnost, ki je stari svet do te mere ni poznal. Ljudje nam sporočajo o Jezusovem trpljenju in Jezusovi smrti, ljudje nam govorijo o njegovem vstajenju in njegovi večni prisotnosti. Vidna je vse presegaajoča intenzivnost doživetja. Jezus se nenadoma prikaže učencem, ti pa nam s pomočjo svojega jezika govorijo o dogodkih, ki so jih do dna pretresli in postavili njihovo življenje na popolnoma nova tla. Vstali Odrešenik je in piše in njegove učence pretresa tisto, kar bi mogli imenovati grozljiva radost, tako neznansko in silno je v svoji do tedaj tisočletja nevidni eksistenci: Jezus živi.

Izhodišče vstajenjske resnice zato ne sme biti trpljenje in smrt, temveč zmaga nad trpljenjem in smrtjo. Središče vstajenjske resnice mora biti „sredina našega življenja“, to pomeni: naše delovanje in bivanje sredi sveta v ljubezni in pravičnosti. Osnovno sporočilo Jezusovega premaganja smrti v vstajenju je brezpogojna ljubezen do Stvarnika in sočloveka. Osnovno sporočilo vstajenja in vse bregove preplavljajoča ljubezen, ki se ne ustavi nikjer, ki prekorači v upanju in zaupanju smrt, ki je en sam, čez ves svet bruhaajoči izvir duhovne svetlobe in duhovne večnosti.

Praznik vstajenja moremo razumeti samo kot nekaj, česar ni mogoče nikdar zaobjeti in nikdar uničiti; kot nekaj, kar je skrito tudi v navidez mrtvem zrnu, ki nenadoma vzkeli in dozori in rodi tisočeren sad; kot nekaj, česar ne moreš nikoli izčrpati in čemur ne moreš nikoli priti do dna; kot nekaj, kar se je začelo in gre in gre naprej, ne da bi ga bilo kdajkoli še mogoče zaustaviti.

odziv. Nemški prevod njegove proze je posebej pobudil pozornost po nemško-avstrijskem časopisju in kulturnih rubrikah.

S knjigo DUHOVNI OGENJ NAJ VEČNO GORI – iz te smo ponatisnili zgornje razmišljanje – se nam Detela predstavlja tudi kot pisec duhovne in religiozne tematike. Ni prvi med Slovenci, ki je s peresom segel na to polje. Desetlet in več pred zadnjim koncilom je prve eseje s tega področja pisal Slovecem že pesnik Edvard Kocbek. Po zadnji vojni in posebej po koncilu je stopilo pred slovensko javnost tudi nekaj novih laičskih pisateljev, ki se lotevajo religiozne in teloške tematike v obliki esej, tudi novelistike. Najbolj izrazit, gotovo najboljši in najplodnejši v tem je zamejski pisatelj Alojz Rebula (Smer Nova zemlja, in druge).

Detela se je tej veji slovenske pisateljske dejavnosti pridružil že pred leti, ko je začel z vrsto duhovnih razmišljanj za praznične oddaje slovenskih programov radijskih postaj Deutsche Welle v Kölnu, Avstrijskega radia in televizije v Celovcu, in Italijanskega radia in televizije v Trstu. Ta duhovna razmišljanja so zdaj izšla v knjigi. Kot je pisatelj v uvod zapisal, odsevajo njegove osebne poglede na nekatera sodobna verska in druga vprašanja. Svoje tovrstno pisanje predstavi takole:

„Pričujoča razmišljanja so razmišljanja laika in pisatelja, ne teološkega strokovnjaka. Zato naj mi ti opravičijo morebitne pomanjkljivosti ali zmote in moje delo ocenijo zgolj kot korak h globalnejšemu pristopu do teoloških skrivnosti, ki so končno ne le skrivnosti Boga, temveč tudi človeka.“

Knjigo, ki je izšla za zadnji božič, je izdal in založil prizadevni, za razpravljanja in premišljanja o duhovnih

vladimir kos pot skozi gozd

Pojdi z menoj po tej poti skoz gozd,
med debli, grmovji in mahom.
Pojdi z menoj, ker nebo je kot grozd
med vejami, skoraj nad glavo –
in bova spoznala gostino.

Pojdi z menoj. Da te spomnim na grob
v gozdovih domačega kraja.
nima imena ne svetih podob.
O njem le resnica je znana –
zasuta z lopato spominov.

v premislek

Glede tega obstaja v javnosti velik nesporazum: mnogi mislijo, da biti kulturni pomeni igrati, peti, slikati, lepo govoriti ali z drugim izrazom deklamirati. V kulturi vidijo v bistvu sposobnost leporečenja, sposobnost izražanja na izbran način. Toda kultura ni samo forma, ni samo oblikovanje, ampak je predvsem vsebina. Če ni vsebine, ostaja forma prazna, neživljenjska in neustvarjalna, kajti kultura mora biti ustvarjalna. Kultura je ustvarjanje resničnih kulturnih in življenjskih kvalitet, je nenehno iskanje boljšega in lepšega, nenehna kritičnost do vsega, kar teži k stagnaciji, k stalnosti, h konservativnemu povečevanju starega na škodo novega iskanja, ali k nasilnemu zatiranju in in prepredovanju novih idej in novih oblik, to je k reakcionarnosti, tudi če se ta sama izdaja za revolucionarnost, čeprav pozna od revolucije samo nasilje. Bistvo vsake prave kulture je iskanje resnice, ustvarjanje lepote in boj za uveljavljanje pravice do svobode. Brez svobode ne more biti resnične kulture, razen kolikor nastaja v boju z nasiljem, s tistimi, ki zatirajo svobodo. Samo svoboden človek je lahko ustvarjalen, samo tisti, katerega um in duh se ne klanjata nasilju.

Tudi v našem slovenskem kulturnem življenju smo preveč radodarni s podeljevanjem naziva kulturnik ljudem, ki jim je pravi pojem kulture tuj ali ki se celo zavestno postavljajo proti njemu. Večkrat celo zamenjamo kulturo in antikulturo, ker nasedamo tej zadnji, ko se šemi in izdaja za pravo kulturo, sklicujoč se na institucije, v katerih se je vgnezdila. Kakor je v političnem življenju prevladal koncept, da ima prav, kdor ima oblast in moč, ne pa tisti, ki se bori iz nemočne opozicije, in kakor smo v moralnih stvareh pripravljeni dati prednost bogatemu nasproti revnemu in ceniti bolj denar in vpliv kakor poštenje in resnične

Vprašaj! In veter bo nekaj momljaj
pod butaro drv za jeseni.
Vprašaj! Hiteč se bo potok smehljal,
češ, z mlinom za čas se je zmenil,
in daleč je v lačno dolino.

Pojdi z menoj: da povem ti skrivnost
med debli, grmovji in mahi:
v grobu pri kosti leskeče se kost
Vojakov, nedolžno poklanih –
že trideset let je zločinom.

Reci mi, ali je noro srce?
ki išče resnico kljub zlomu?
Komaj za dva milijona nas je,
a tisoči čakajo v grobu –
ukaza za pot v zgodovino.

kultura ni samo znanje

moralne odlike, kot so npr. pogum, ljubezen do naroda in svobode, zavzemanje za zatiranje, ljubezen do bližnjega, odkritost, resnicoljubnost, skromnost itd., tako je tudi v kulturi pri mnogih in morda celo pri veliki večini bolj upoštevan in bolj cenjen tisti, ki ima za seboj oblast, denar in institucije, kakor pa tisti, ki nima te opore. Tako se dogaja, da tudi naša javnost mnogokrat podleže sugestijam tistih, ki obvladajo množična sredstva obveščanja, in prepeva hozana ljudem, katere ta sredstva slavijo kot odlične kulturnike, podcenjuje pa tiste, ki si dejansko zaslužijo oznako kulturni ustvarjavec, pa niso zaradi svoje duhovne svobode in kritičnosti po godu mogočnikom in jih zato njihova množična informativna sredstva ignorirajo ali celo napadejo. Dogaja se, da naša javnost povsem podleže vplivu masovnih informativnih medijev in da se ji čut za prave kulturne vrednote močno zmede.

Slovenska kultura mora težiti tudi danes po resničnih kvalitetah, ohraniti si mora duhovno svobodo, pravico do kritike, iskanja in izpovedovanja resnice ter imeti pogum, da resnico tudi dejansko izraža. Oportunizem je velikanska skušnjava. Nič ni lažjega in bolj blagodejnega kakor vdati se mu, plavati s tokom, misliti in govoriti tako kakor vsi drugi, to je, kakor nam sugerirajo s pozicij oblasti in preko množičnih obveščevalnih sredstev; prijetno je pritegniti mogočnemu deklamatorskemu zboru, skandirati parole in ploskati tistemu, kateremu ploskajo vsi. Težko pa si je ohraniti lastno razsodnost, kritičnost, spoštovanje do resnične in izvirne ustvarjalnosti ter pravico do lastnega mnjenja. In vendar bi se morali truditi za to, če hočemo ustvarjati resnično slovensko kulturo, ne pa le psevdokulturo.

(NOVI LIST, Trst - Gorica, 12. II. 1976)

s prejšnje strani

vprašanih pri Slovencih tako vneti Dom prosvete v Tinjah na Koroškem. Prikupno jo je natisnila in elegantno opremila Mohorjeva tiskarna v Celovcu. Obsega trideset duhovnih razmišljanj ob posebnih prazničnih dneh v cerkvenem letu. Pisanje odlikuje izredno lep, moderen slog, prefinjena skrb za slovensko jezikovno izraznost, napeta in sodobno ubrana beseda, čez vse drugo pa izredno prodorna globina misli in uvidov, ki jih pisatelj bralcu predstavlja. Posebna vrednost razmišljanj je tudi v tem, da so pristopna tudi preprostemu, teološko in filozofsko nepodkovanemu bralcu. Detela je s to knjigo vedno obogatila slovensko duhovno književnost. Tudi v tem se je izkazal, kot v drugem mnogo-

čem, pisatelja, ki zna docela in prav prisluhniti svojemu času in mu poiskati odmev v zapisani besedi.

n j

Pri KULTURNI AKCIJI v Buenos Airesu lahko kupite tudi te knjige, ki jih je izdal in založil Dom prosvete v Tinjah:

Anton Trstenjak, Da bi bili z Njim; Štefan Steiner, Ko se poroča ljubezen in seks; Anton Trstenjak, Krščanstvo in kultura; isti: V znamenju človeka; Vekoslav Grmič, Teologija v službi človeka.

Vse tiske dobite po dnevnih cenah.

aerolog z urednikom

Pred nedavnim je urednik Glasa pisal prijatelju Vladimiru Kosu v Tokio, naj se v svojem pisanju v list ne omeji le na poetične donose in vsakokrat pisemski zapis ob novem izidu Meddobja, marveč naj dopisuje s pogledi in razgledi iz okolja, v katerem živi, vsakrat pa hkrati z uvidi o dejavnosti in prizadevnosti pri Kulturni akciji kot njen izredno aktiven član. Prošnja ni ostala neuslišana: pesnik se je brž oglasil z gibkim, tehtnim, kulturno svežim pismom, ki ga je naslovil AEROLOG Z UREDNIKOM. V nadaljevanjih bomo obširni esej v obliki pisma v celoti objavili. Drznili smo si izpustiti le najbolj osebne pripombe in sporočila.

SLAVNI George Eliot, dragi Nikolaj, je pred 120 leti poštoil gospe Peter Taylor, da „je pisanje pisem dvomljiv postopek“ za razčiščenje življenjskih problemov. Po R. W. Emersonovi študiji o Napoleonu je ta naročil Bourrienneju, da pusti vsako pismo tri tedne ležati neodprto, ker da se baje medtem ta ali oni vozeli pisemskih vrstic tiho razvozla. In veš, kaj pravi A. S. W. Rosenbach, da je bil nekje bral? „Zmeraj puščamo za sabo pisma, ki bi jih pravzaprav morali že zdavnaj sežgati.“ In vendar Ti pišem, ker menim, da ima D. G. Mitchell prav, ko imenuje pismo „edino pravilno srčno govorico“. Spominja me odlomka iz pisem Plinija Mlajšega (umrl je leta 105): „Da ne veš, o čem bi pisal, praviš; lepo! Tako mi daj vedeti, da ni posebnih novic; morda celo po stari navadi, da se dobro imaš. Veš, jaz se tudi dobro imam.“

Pravzaprav sem bil začel pisati to pismo včeraj, 21. februarja, na praznik sv. Petra Damiani, ki je vplival na ljudi svojega razburkanega stoletja s svojimi pismi, ki jih je pisal kot neke vrste leposlovje. Pred njim sta to delala na podoben prikupen način sveta Hieronymus (doma v starorimskem ilirskem vojaškem protektoratu) in Ambrosius, in pogan Seneca; za njim pa je vse do 19. stoletja živo vplival „svetnik laikov“ sv. František Saleški s svojo duhovito korespondenco. Le nekaj znanih imen navajam; v tej luči, ki pada na pomen pisma, moram omeniti še „nekdanjega“ tržaškega škofa z dolгим renesančnim imenom Enea Silvio de' Piccolomini, poznejšega papeža Pija II: ustvaril je roman v pismih. Sicer se pa je prav v Tvojem mestu leta 1955 A. A. Castellán dotaknil Pija II. in Mehmeda II. v zvezi s tega pismom; esej boš našel v Anales de Historia Antigua y Medieval...

Oprosti nov izraz „aerolog“. Aero sem vzel iz besede aerogram, ki z njo japonska pošta označuje zračno pošto, posebno v inozemstvo; „log“ pa spada k dia-logu, za kar je značilno razmerje dveh oseb: ena vprašuje, druga odgovarja. Moderen dialog je možen tudi na daljavo, posebno s pomočjo električne tehnike v obliki mikrofonov in televizije. A midva s tem ne razpolagava; zadovoljiti se morava z relativno letalsko brzino. Če Te zanima, kaj je dialog in kako se uvršča v diskusijo in po njej v demokratizacijo modernega življenja, Ti priporočam npr. Discussion and Conference, izpod peresa W. A. Sattlerja in N. E. Millerja; (knjigo je Prentice Hall v New Jersey izdala že drugič, l. 1968). Baje kažemo Slovenci prav v tujini – kjer bi se sicer morali čutiti resnično svobodne – neke vrste nezaupnost do zavestno odgovorne izmenjave mnenj med seboj. Ali nas plaše zloraba diskusije in dialoga, posebno v zvezi z udinganjem komunizmu? Zgoraj omenjena raziskovalca Sattler in Miller ugotavljata, da so skupnosti, ki se poslužujejo diskusije, „resnično trdožive in uspešne in dosegajo boljše in višje cilje“ (str. 45). Hudomušno opozarjata (na str. 6), da se diskusija često razvija takole: „Okoli prelepe mize sedijo in se medsebojno bogatijo z nevednostjo.“

HVALA za Glas! Odkrito povedano: Glas bi rad imel vsak mesec na mizi, ker se je MED zapisal med potnike tovrne ladje in si lahko privoščil križarjenje na poti do naših daljnih pristanišč. Če Te ne stane preveč, bi lahko Glas tiskal s piko za vsako črko: G.L.A.S. Da vse spomniš, Glas predstavlja besede: Gorje Ljudstvu Animalične Simbioze. „Duh oživlja,“ je dejal božji Sin (Jan 6, 63).

OBLJUBLJAŠ mi, kljub svoji strahotni zaposlenosti, kritiko moje novelice, ko Ti pride v roke. Že vnaprej se veselim Tvojih „prijateljskih uvidov“ (Tvoje pismo 8. februarja 1976). Se spominjaš, kaj pravi Anatole France v svoji La Vie littéraire o kritiku? „Po mojem je kritika, podobno kot filozofija in zgodovina, neke vrste povest, neke vrste avtobiografija... Dober kritik pripoveduje osebne dogodivščine...“ Dolgo potem, ko sem bil novelico odposlal iz japonskih gora v argentinsko prerijsko, sem odkril Roy Ar-

mesovo knjigo „Film in resničnost“ (Film and Reality. Penguin Books 1974). Vesel sem bil, da me je eno njegovih poglavij (The Western as a Film Genre – Divji Zahod kot filmska zvrst) potrdilo v tem, kar sem bil čutil globoko v sebi, preden sem začel pisati to novelico: Divji Zahod je kljub zgodovinski krajevnosti občečloveške vrednosti. Armes ugotavlja, da je dokaj modernih japonskih filmov zgrajenih na motiviki Divjega Zahoda...

TAKO sem se navadil japonskega „silvestrovanja“, da z Japonci na koncu leta zažgem orumenela pisma in fotografije. A še zmeraj hranim Ruda Jurčeca zadnje božično pismo, datirano 23. decembra 1974. Med drugim pravi: „Hudih dni in težav je vedno več... vem, da nas Lepota Besede (nocoj bo spet Njeno Rojstvo) in Ljubezen do resnice nikdar ne moreta osiromašiti...“ Spet se ga bom spomnil pri sv. daritvi, dasi upam, da že uživa Neustvarjeno Lepoto in mu bo maša v vesel pozdrav od člana SKA. Veš, na kaj neprestano mislim? Na zgodovino frančiškanov. Kljub temu, da so se usodno razcepili v letu 1517, štejejo danes vsaj 27 svetnikov iz vseh štirih redovnih skupnosti – a frančiškani so si kaj takega lahko (bi rekel) privoščili, ker so se v svojih osnovnih problemih interpretacije zatekali k sv. sedežu kot zadnji instanci (tudi sv. sedežu se ni zmeraj posrečilo, zadovoljivo razvozlati vozle; papeži so včasih morali razveljavljati odloke svojih prednikov). Mi si pa kaj takega ne moremo zagotoviti; nam ostanejo le krščanske kreposti modrosti, pravičnosti in predvsem medsebojnega ljubeznivega spoštovanja. Saj nas vse druži bitna razsežnost neuklonitve komunizmu; ne zaradi osebnih koristi, marveč ker vemo, da je tako v skladu s svobodo, ki nam jo je bil razodel Učlovečeni Božji Sin. Ta bitna razsežnost dela naše brezdomstvo častno in plemenito ustvarja takorekoč novo občečloveko plemstvo duha; obenem pa nas mora navdajati z usmiljenjem do vseh Slovencev, ki morajo živeti pod komunistično diktaturo; z usmiljenjem in molitvijo, da vzdržijo in se ohranijo za bodočnost. Edward Hunter poroča v svoji analizi napadnega komunizma „Indoktrinacija in zgodba ljudi, ki so se ji uspešno uprli“ (Brainwashing. The Story of Men Who Defied It. Farrar, Straus, Cudahy. New York 1956) o Amerikancu J. Z. Kornfederju, absolventu moskovske Visoke šole za podtalno politično vojno, da je po svojem odpadu od komunizma avtorju dejal, kako je napad na človekovo mišljenje „najbolj občutljivi živec mednarodnega komunizma“ (str. 267). In Hunter zaključuje na podlagi dejstev na predzadnji strani svoje knjige: „Med cilji komunistične indoktrinacije ni na prvem mestu sovražni tujec, marveč ljudstva komunističnih dežel... Človekovo mišljenje je treba tako radikalno spremeniti, da postane človeški robot... suženj, ki se v tem razlikuje od nekdanjih sužnjev, da se na njegov neupor lahko popolnoma zanesesh...“

Sanjam o tistem dnevu, ko se bodo naši Sijevci sestali s Skajevci, da postanejo politično glasilo v sestavi SKA, ki kot doslej nadaljuje svoje umetniško delo. Le v totalitarni državi in totalitarni stranki je umetnost podrejena politiki. „Sovjetski humanizem,“ ugotavlja eden izmed najveljavnejših raziskovalcev komunizma, Richard T. De George (v knjigi Oblike sovjetskega mišljenja – Patterns of Soviet Thought. The Univ. of Michigan Press, Ann Arbor 1966), „je podrejen gradnji komunizma in je združen s sovraštvo do sovražnikov komunizma...“ (str. 222). Tudi če nikdar ne pride do tistega zgodovinskega srečanja, bi morali nekoč priti do spoznanja, „da vsako kraljestvo, razcepljeno v sebi, propade; nobeno mesto, nobena naselbina v sebi razdeljena ne more obstati.“ (Mat 12, 25)

LETOS 10. maja je stoletnica rojstva IVANA CANKARJA, ki je rajši postal inženir lepote kot pa inženir strojev. V eni najboljšejših modernih japonskih enciklopedij, v Sekaj Daj Hjakka Džiten v založbi Hējbonša Toky 1972 ima Ivo Andrić 17 stolpčevih vrstic; v 16. knjigi je 23 vrstic

posvečenih Sloveniji (pod geslom Slovenia), 16 vrstic ob-
ravnavajo slovenščino pod geslom Slovenski jezik, kjer pa sta omenjena le Kopitar in Prešeren v zvezi
z razvojem jezika, in končno je 21 vrstic o Slovencih pod
geslom Slovinci – Slovenec. Slovenski jezik (japonska
beseda lahko pomeni oboje). Stolpec omenja manjšine v
Avstriji in Italiji in ceni skupno število Slovencev na 1
milijon in 750 tisoč. Zanimivo je tudi, da ceni madridska
Enciklopedija iz leta 1972 (Diccionario Enciclopédico Abre-
viado, Espasa-Calpe SA., 7. izdaja, 22. knjiga, pod geslom
Cankar) najbolj Cankarjevo delo „Jernej y sus derechos“,
kjer pravi, da „pinta la explotación de los campesinos en
Yugoslavia“ (slika izkoriščanje kmetov v Jugoslaviji). No-
va Britanska enciklopedija iz leta 1974, v 2. knjigi oddelka
Micropedia, pod geslom Cankar sicer navaja imenoma
angleški prevod istega dela (Hlapca Jerneja) iz leta 1930
„The Bailiff Yerney and His Rights“ (bolje bi bilo prepri-
sati Jernejevo ime v Yernay, ker tako britanska kot ame-
riška angleščina izgovarjata zlog -ney, posebno v imenih,
kot -ni), a Cankarjevo veličino gleda (med drugim) v iz-
virnem slogu, ki se poslužuje „enostavnega, a zgovornega,
ostroumnega in zvanečega jezika“. Jedrnato ga označi kot
„plodovitega pisca kratkih in dolgih povesti, člankov, dra-
me in pesmi“. Imenuje ga tudi „političnega govornika“, ki
je moral v zapor zaradi svoje protiaustrijske kritike. Kako
so vsi ti biografski podatki prirojeni na obseg in pers-
pektivo slovarja, na znanje in osebnost sodržavnikov – od
nas, Cankarjevih sonarodnjakov, zavisi končno vrednotenje.

Zato me veseli, da nameravaš v gledališkem tečaju SKA
našturirati Cankarjevo dramo na nov način, ki naj razo-
dene njene moderne prvine, ki si jih že dolgo slutil. Da
bi se le dovolj ljudi priglasilo k temu tako potrebnemu
tečaju! Na misel mi prihaja odstavek iz študije kalifor-
nijskega profesorja G. B. Tennysona o drami (An Intro-
duction to Drama. Holt, Rinehart, Winston. New York, etc.
1967), kjer se pod posebnim naslovom „Zakaj prav drama?“
ukvarja z njenimi prvinami, ki so tako svojske, da zahte-
vajo za odkritje odrske umetnine ogromno nadarjenosti ter
fizičnih in duhovnih sredstev in pripomočkov. Celo branje

drame zahteva od človeka večje živčnosti kot pa vse ostale
oblike literarnega ustvarjanja. In vendar se najdejo ljudje
tudi za dramo. „Zakaj se bavijo z njo? Zakaj se ne zado-
voljijo s pesniškimi doživeti ob pesmih, z junaki ob no-
velah, z dinamiko ob plesih, s prijetnimi dražljaji ob
boksanju?... Drama spada k človeštvu, ker nobena druga
umetniška stvaritev ne uteši določenega hrepenenja srca...
Drama je igra sproščenosti. Igra, pri kateri se obenem
zabavamo. Kjer užitek zabave ni, ni prave drame, čeprav
se tega ta ali oni dramski ustvarjalec ne zaveda. Drama
je igra, ki jo morajo igrati ne le igralci, tudi gledalci.
Brez dramskega ustvarjalca in igralcev ni drame, se ra-
zume; a treba je dodati: in ne brez odra in ne brez gledal-
cev... Drama zajame celega človeka... dá, zato hodimo
v gledališče...“ (str. 10-11). Razumem Te: režiserstvo je
ustvarjanje in že Ovid je pisal ženi iz izgnanstva, da brez
zadostnega duševnega miru ne more ustvarjati...

Se zmeraj nisem zavrgel želje, da napišem svojo drugo
dramo – prvo sem bil napisal v tretjem razredu mariborske
klasične in dobro se spominjam, da je med mojim branjem
profesor slovenščine, po rodu Čeh, pozabil kaditi, se vsedel
na klopi in poslušal. To je bilo zmeraj znamenje skrajne
negotovosti, kar je zadevalo študentov nastop. Z delcem
očesa sem ujel položaj in naenkrat me je bilo strah, da
me bo po branju z besedami raztrgal in bodo tovariši
potem pobirali koščke Kosa in se jim smejali. Pa je bilo
dejanje, ki sem ga opisoval – na precej primitiven način,
se mi zdaj zdi – močnejše od strahu; predal sem se mu
in pozabil na pretečo bodočnost; na koncu mi je bilo po-
tem vseeno, če me raztrgajo ali pa usmiljeno ponižajo na
stopnjo bedaka. Dobro se spominjam, da me je happy end
zadovoljil in napravil močnega. Ko sem končal z branjem,
sem zaprl oči. Profesor Teply – Bog mu daj obilo zabave
v večnosti, kjer se že nahaja! – pa si je spet prižgal ciga-
reto na svojem dolgem cigaretnem tulcu, puhniti, stegnil
roko po rokopisu in rekel: „Posedite mi jo; rad bi jo še
enkrat bral v kavarni.“

(nadaljevanje bo v aprilskem Glasu.)

knjige

mohorjeveke 1976

Mohorjeve družbe so svojim udom in slovenskim bralcem
za 1976 poklonile tale knjižni dar:

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA

Koledar 1976, ki prinaša različne literarne in vzgojne se-
stavke, sporočila iz sodobnega življenja in spominske za-
pise ob obletnicah pomembnih Slovencev. Posamezna zaglav-
ja bogate reprodukcije portretov slovenskih pesnikov in pi-
sateljev z barvnimi fotografijami njihovih rojstnih hiš.

Slovenskih večernic 26. zvezek (gre za Večernice od 1945
naprej!) prinaša ponatis slovitega romana Franca Bevka
„Kaplan Martin Čedermac“. Sprememno študijo je knjigi na-
pisal pok. akademik prof. France Koblar.

Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti (II. del).
Knjigo je, kot I. del pred leti, napisal umet. zgodovinar
dr. Marjan Zadnikar, poljudno, pa vendar na akademski
ravni. Opisuje cerkvene stavbe po Sloveniji.

Gospodinjstvo 3 X od A do Ž je namenjeno predvsem gospo-
dinjam. Knjigo so sestavile Milena Motoh, Mira Silc in
Anica Šuštaršič.

Kako danes govorimo v družini o Bogu je knjiga, ki jo je
napisal Klemens Tilman. Namenjena je mladim družinam.
Teci, teci kuža moj je mladinska knjiga Vitala Mala.

Brkonja Čeljustnik, mladinska slikanica Bogomira Magaj-
ne; tokrat jo je ilustriral France Slana.

Celjska Mohorjeva je imela lani 44.768 udov, kot je zapi-
sano v Koledarju. V zadnjih letih je opazen usip pri na-
ročnikih.

CELOVŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

Koledar 1976 prinaša poleg običajne pestre bere tudi sporo-
čila o zidavi in prezidavi Mohorjevih domov v Celovcu;
pregled razvoja družbe po 2. vojni, pa podatke o razvoju
slovenskih dijaških domov in Zvezne gimnazije za Slovence
v Celovcu.

Zadnji rabin je zgodovinski roman, ki ga je napisal Lojze
Ilija. Našim bralcem je pisatelj znan po povesti Huda
pravda, ki jo je pred leti založila in izdala Kulturna akcija.
Mohorjevska povest opisuje turške vpade na Slovensko
in zadnje ostanke judovstva pri nas, pa tudi kmečke punte.

Planinske zgodbe z Nahuel Huapija je napisal Vojko Arko
iz Bariloča na argentinskem jugu. Navdušen gornik popi-
suje Arko v leposlovni obliki zavzetja novih vrhov v An-
dih in dogodbe iz življenja slovenskih ljudi ob Južnih je-
zerih v Argentini. Knjigo smo omenili že v prejšnjem
Glasu, ko smo glosirali istega pisca Ljubezen po pismih.

Družinsko sv. pismo 2. del. Obsega evangelija po Luku
in Janezu. Opombe je napisal dr. Ivan Rupnik.

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

Koledar 1976 je zajetnejši kot navadno. Bogate ga repro-
dukcije slik pok. akad. slikarja Toneta Kralja iz naših
cerkva na Primorskem. Od članov Kulturne akcije sodelu-
jeta v koledarju tudi prof. Martin Jevnikar z orisom po-
membnih Slovencev iz daljne in bližnje preteklosti, pa
Vinko Beličič z literarno prozo.

Svetovni popotnik pripoveduje (2. del) je potopis pomemb-
nega ameriškega Slovence Andreja Kobala. Prvi del je
bil lani v Jugoslaviji uradno prepovedan... Ni dvoma, da
bo 2. del tudi zato pobudil še posebno pozornost.

Moja Tolminska. Pod tem naslovom je pisatelj Joško Kra-
gelj zbral 14 črtic, v katerih opisuje svojo rodno Tolminsko.
Ilustriral je knjigo Tone Kralj.

Primorski slovenski biografski leksikon II. Ta del obsega
gradivo do gesla Bor Matej. Vse kaže, da bo leksikon
izredno obširna publikacija. Sodelavcev je vedno več, kar
je razveseljivo.

(Nobena gornjih knjig ni uredniku Glasa na voljo. Poročilo
je povzeto po objavi v zamejskih slovenskih listih. – Glas)

Leta 1943, kmalu po Mussolinijevem padcu, je mladi filmist Luchino Visconti – s polnim imenom Luchino Visconti vojvoda Modronski – zapisal: „V film me je čez vse drugo povedla nujna pripovedovati o živih ljudeh, o ljudeh, ki žive sredi stvari, ne o zgodbah teh stvari. V filmu me zanima antropomorfnost. Najpomembnejša človekova dejanja, njegovo ponašanje, čustva, nagibi – vse to lahko s polno silo film poetizira in oživi predmete in stvari, ki človeka obdajajo. Smisel človekovega življenja, njegova prisotnost v svetu je edino, kar naj podobe na zaslonu oživlja.“

Pisec te mladostne izpovedi je 17. marca letos umrl v Rimu. Star je bil 69 let. Zapustil nam je nepozabne stvaritve. Njegovo življenje pričuje o umetniški poti, ki ga kaže kot predhodnika in pozneje glasnika novorealističnega gibanja v filmu. Ni ostal pri njem. Poiskal in pokazal je nove oblike. Ustvaril svojski filmski slog. Oboje je povsem njegovo. Ni ga mogoče posnemati.

Visconti je bil plemiškega rodu. Odtod njegova zagledanost – dokaj kritična – v preteklost. V očitnem, pri Italijanih kaj pogostnem nasprotju z dednim izročilom je bil naklonjen marksizmu, hkrati pa se je zavestno priznaval za odprtega kristjana. Njegova globoka študijska zaznanja ljudskih vstaj in gibanj – presenetljivo prizadeto jih je pokazal v filmu *La terra trema*, – njegova vizija sijaja in zatona italijanskega plemstva (od *Senso* do *Il gattopardo*) sta očarljiva primera zgodovinske zavestnosti, ki je hkrati dedinja prepestrih tokov evropskega kulturnega mišljenja.

S filmom se je seznanil mlad. 1936 ga najdemo v Franciji kot pomočnika velikega Jeana Renoirja (*Na dnu, Une partie de champagne, Tosca*). O svojem genialnem učitelju realizma je zapisal: „Navzel sem se bil njegovega človečanskega vpliva, ne umetniškega. Biti z Renoirjem, poslušati ga, to mi je odpiralo nove svetove.“ V fašističnih letih, ko mu je cenzura onemogočila filmanje obsežnega scenarija romana Giovannija Verga, je 1942 ustvaril slovito *Ossessione*, film, ki ga je oslonil na policijsko črtico ameriškega pisca Jamesa Caina. Iz te povesti zločina in ljubezenskih strasti odseva kruta podoba bede. Odlična izdelava filma, k vsemu pa še očitna namigavanja na takratno italijansko politično stvarnost so Viscontijevo stvaritev predstavljale kot estetično in idejno glasilo novih filmarjev, ki so se odločili z belega zaslona v kinu kazati živo resničnost, prosto vseh naveskov in laži, s katerimi je gospodujoči fašistični režim malicil italijansko življenje.

La terra trema iz leta 1948 je edini del zamišljene trilogije na Vergovo novelistiko. V Viscontijevem umetniškem razvoju predstavlja najvišji, najgloblji in najčistejši vzrok neorealizma. Ta vredni film, ki slika, kako gospodarska nadmoč zruši prizadevanja bednih ribičev v Accitrezza za ustvaritev lastne zadruge, je hkrati prikaz veličine in tudi omejenih možnosti neorealistične ustvarjalne zasnove. Visconti je zadosti jasno zaznal, da neposredno filmsko sporočilo določene družbene danosti nujno obstane sprčo nekaterih nepremostljivih težav; najtrša med njimi je pač zgodovinsko kritična razčlenitev zamotanih stvarnosti.

Po vmesni stvaritvi, ki jo predstavlja satirična komedija *Bellisima* (1951), z mojstrsko igro Ane Magnani, se je Visconti poskusil na novih poteh. Leta 1953 filma *Senso* (s podimenom *Livia*), potem ko je nekaj let posvetil samo gledališki in operni režiji. Ta Viscontijev filmski poem izstopa kot razkošna, romantična, skoraj operistična drama laškega risorgimenta. Obenem pa je *Senso* tudi razkritje dveh svetov v spopadu: dekadentne italijanske, na avstrijsko okupacijo vezane aristokracije in bojnih podvigov gari-baldinskih rodoljubov za italijansko samostojnost. Film je esejist Guido Aristardo označil z novim pojmom „kritični realizem“. Čeprav v teh časih Viscontijevim stvaritvam dajejo prvinsko moč miselno razčlenjanje in družbeno zgodovinska obzornost, se hkrati v njegovem snovanju že nakazujejo prve slogovne prvine, ki v polnosti zajamejo vso

njegovo poznejšo umetnost: baročno razkošje podob in tragično brezizgledje, prenekajkrat živo povezano z nekakšnim melodramatičnim lirizmom, tako svojsko italijanskim, ki mu zna Visconti vdihniti še posebno žlahtnost.

Nov premor predstavlja filmska priredba Dostojevskijevih *Belih noči*, romantična stilizacija s stendhalskim nadihom. Brž nato seže spet v svoj realistični zamah. Plod tega je sloviti film *Rocco in bratje*, iz leta 1960. Zgodba razbitja kmečke družine z zaostalega juga, ki se seli na tehnicizirani sever – očitna je v filmu ustvarjalčeva tesnoba ob družbeni problematiki – se nam na zaslonu kaže kot presenetljiv spoj grške tragedije, melodramatičnega brezizgledja in noveleistične pripovedi. Film je odličen primer estetičnih prepletov, ki jih umetnik, dedič in obnovitelj kulturnih tradicij vnaša v kino in jim uspe vtisniti neizbrisni pečat svoje umetniške sile.

Poslej se Visconti dokončno oddalji od že ustaljenega pojma „realizem“ (kot se je bil prej že oddaljil od dokajšne razumske preproščine neorealizma) in se loti genialnega slikanja mogočnih zgodovinskih filmskih fresk (*Il gattopardo*), pa ne manj družbenih in psiholoških dram, kjer so prvi in poslednji gospodar simboli. Nenavaden, trdo zaprt svet, kjer se bohotijo pokvarjenost, propadanje in v obup potapljačja se bitja.

V to slogovno vrsto grede *Vague stelle dell'Orsa* (1965); *Lo straniero* (1967); *La caduta degli dei* (1969); *Morte a Venezia* (1971) in verjetno predzadnji *Gruppo di famiglia in un interno* (1975).

Od vseh, pravijo kritiki, je *Tujec*, delan po istoimenskem Camusovem romanu, verjetno najmanj prepričljiv, ker da ne zaseže eksistencialnega in pesimističnega bistva avtorjeve misli. A prodorna vizija šekspirsko baladne freske o zatonu poversajske Nemčije in nacistične pokvarjenosti v *Somraku bogov*, posebno pa prebogato razčlenjanje strasti in drame umetnika v *Smrti v Benetkah* – v filmu se iskreno vdan in z občudovanjem bliža Thomasu Mannu, čigar istoimenski roman mu služi za ogrodje, pa Gustavu Mahlerju, čigar odlomki 3. in 7. simfonije žlahtne podobe – nam spet predstavljajo Viscontija kot ustvarjalnega genija, ki za čuda presenetljivo prepleta čar zle usodnosti s plastično vizualno domišljijo na osupljivi družbeni freski.

Morda je Ludwig (1972) šibkejši od *Il gattopardo* in *Senso* kar zadene oživljanje preteklosti, ki je Viscontija ven in ven preganjalo in ki je hkrati ključ za vso njegovo zagledanost v zgodovino. A filmi kot so *La terra trema*, *Senso*, *Rocco in bratje*, pa *Smrti v Benetkah*, zanesljivo predstavljajo neprecenljivi pomen Viscontijeve ustvarjalne moči. Po njih stopa pred svoje sodobnike kot umetnik pričevallec svoje dobe, občudovanja vreden ustvarjalec čarovitega in prepričljiv renovator preteklosti.

Lani je zrežiral film *L'innocente*, po D'Annunzijevem romanu. Stvaritev bo ostala v galeriji sedme umetnosti kot Viscontijev umetniški testament. Smrt mu je zastavila pot, ko je pripravljaval uresničenje dveh svojih velikih zamisli – film po Proustovem romanu *Au recherche du temps perdu* in drugega po Thomas Mannovi največji literarni stvaritvi *Začarana gora*. Z *Začarane gore* večnosti, kjer se zdaj spreha, Viscontiju pač ne bo treba iskati izgubljenih dni. Njegovi zemski dnevi niso bili izgubljeni. Za to resnico pričajo njegovi bogati, tako človečanski filmi.

Michelangelo Antonioni, tudi sodobni italijanski filmist svetovne mere, dolga leta Viscontijev sodelavec, je ob mojstrski smrti zatrdil: „Viscontijeva smrt je nenadomestna izguba za italijanski in svetovni film. Čez vse drugo pa izguba za kulturo; kajti Luchino je daleč presegel zgolj filmskega režiserja v sebi – vzpel se je na stopnjo pristnega kulturnega pojava naših dni. V sedmo umetnost je prinesel moč izrednega umetniškega značaja. Ustvaril nam je resnično audiovizualno kulturo, ki ne bo zatoni.“

m t

NAROČNINA za GLAS SKA 1976

Izšel bo v 12. številkah, po možnosti vsak mesec na 8 straneh, ali na 16 straneh, če bi se namerilo, da bi izšel kot dvojna številka. Skupno torej 96 strani dosedanje oblike.

Naročnina je v Argentini – 300 novih pesov s a m o za pol leta (zaradi devalvacij); drugje po svetu – 5 dolarjev za vse leto.

2. mednarodna knjižna razstava - sejem v buenos airesu

27. marca letos je bila slovesno odprta v prostorih Mestnega razstavišča v Buenos Airesu II. mednarodna knjižna razstava-sejem z geslom „Od pisatelja k bralcu“. Pripravila jo je kot lani prvo Argentinska pisateljska zveza (SADE) skupaj z državnimi in občinskimi kulturnimi ustanovami. Odprta bo razstava do 12. aprila. Udeležuje se je čez 150 argentinskih založb, pa še delegacije iz Amerike in Evrope: ZDA, Čile, Venezuela, Brazilija, Meksiko, obe nemški republiki, Italija, Španija, Izrael, Portugalska, Bolgarija, Sovjetska zveza in Jugoslavija. Med tujimi vzbujajo pozornost ameriški paviljon, posvečen 200-letnici rojstva Združenih držav: razstavljenih je čez 800 knjig, ki govorijo o ameriški samostojnosti. Španija je razstavila najnovejšo knjižno boro letošnjega januarja in februarja – čez 1000 različnih knjig. Zvezna republika Nemčija pa je poslala na razstavo odlično izbor knjižnega bogastva, ki ga je lani razstavljala na knjižnem sejmu v Frankfurtu. Med tujezemskimi paviljoni je najsiromašnejši po vsebini in predstavitvi jugoslovanski: skromne knjižne police so odmerjene edinele partijski propagandi, Krleži in Andriću. Od slovenskih knjig smo zasledili le Prvo berilo za osnovnico in slikanico Martin Krpan. ZSR se s špansko tiskanimi revijami in knjigami v Moskvi ne more ponahati: tiski so polpovprečni, slikovno gradivo borno.

Posebnost razstave sta dve popolni tiskarni v razstavnem prostoru: moderna z novimi stroji, kjer občinstvo sledi nastanku knjige od rokopisa, stavljenja, lomljenja, tiskanja do vezave. Druga pa je tiskarna za tiskanje knjig namenjenih slepcem, po sistemu Braille.

Argentinske založbe razstavljajo in prodajajo hkrati po le malo znižanih cenah. Kar je škoda. Posebno v teh časih, ko težko daš za knjigo kaj več kot 25 tisoč starih pesov: nove knjige standardni izdaj pa so vse mnogo dražje: izpod 60 tisoč pesov je težko iztakniti primeren tekst. Knjižarne so pripeljale novejšo in starejšo zalogo: za oči je zares veliko, za branje manj. Obisk je pa velik. Lani je sejem obiskalo okrog 200 tisoč ljudi. Letos zatrjujejo prireditelji, da jih bo čez 300 tisoč.

Privlačnost so vidnejši argentinski pisatelji, ki so na voljo občinstvu v paviljonu Argentinske pisateljske zveze, kjer ti osebno postrežejo z lastnimi deli, zraven pa se tudi prav radi menijo z bralci o svojem pisanju; nekateri so tudi v paviljonih vidnejših založb, kjer v določenih urah podpišejo svoje knjige kupcem.

Med založbami izstopajo pač najvidnejše in največje: Losada, Kapeluc, EUDEBA, EMECE, Sudamericana, pa tu-

di nekatere druge, ki se posvečajo posebej cenanim popularnim tiskom. Pohvaliti velja prizadevnost prirediteljev, ki so skrbno pazili, da sejem ni politično obarvan (razen seveda pri delegacijah iz „socialističnega“ sveta, kar je bilo pričakovati).

Po panogah so na tej razstavi-sejmu zastopani res vsi odenki tiskane knjižne besede. Posebni paviljoni so odmerjeni inženirstvu, arhitekturi, urbanizmu, risanju, psihiatriji in psihologiji, pravnim vedam, filozofiji, eksaktnim vedam, mladinski književnosti in vzgojeslovju: tu so police bogato zalozene z res pestro domačo in svetovno literaturo o posameznih strokah: žalibog knjige zaradi astronomskih cen tistim, ki so jim prvenstveno namenjene, niso dostopne.

Občasno so obiskovalci na samem razstavnem prostoru deležni tudi pestrega kulturnega sporeda, ki ga sestavljajo otroške predstave, predvajanje audiovizualov, plesni nastopi, poetični recitali, razpravljanja ob okrogli mizi, predavanja, knjižni natečaji posameznih založb... Za pestrost so na vidnih mestih razstavljeni tudi vredni izvirni rokopisi in prvi tiski pomembnejših argentinskih knjižnih del, (nekateri iz časov virejnata); v muzejsko evokativnem delu najdeš pisma, osebne predmete, posmrtno maske najpomembnejših ustvarjalcev argentinske in ameriške književnosti. Ob vstopu obiskovalec nehoti postoji pred paviljonom, ki je posvečen folklornemu ljudskemu pevcu José Hernándezu in njegovemu poemu Martín Fierro, z razstavo vseh dosedanjih argentinskih izdaj zgodovinsko pomembne pesnitve, pa tudi večine prevodov: pogrešili smo slovenskega, kar je škoda. Škoda je tudi, da Kulturna akcija s svojimi tiski na razstavi ni zastopana. Z njimi bi lahko izpričali svojo kulturno prisotnost – brez stroškov... (Hrvaški zdomci so se knjižnega sejma v Frankfurtu že ponovno udeležili s svojimi publikacijami v posebnem paviljonu. Nam bi se vsaj pred Buenos Airesom ne bilo treba umikati...)

Posebna občasna likovna razstava mlajših argentinskih likovnikov bi brez škode lahko izostala: v povednem izrazju je podšolska, prav gotovo ne predstavlja argentinskega likovnega sveta, ki se upravičeno ponahaja z nekaterimi svetovno priznanimi imeni.

Kar je posebej razveseljivo: mladina je na razstavi večinski obiskovalec. Dokaz, da ob vsem žalostnem v Argentini le „ni še vse gnilo v deželi Danski...“. Hvala Bogu.

m t

redna sezona 1976 v teatro colón

V prejšnjem Glasu smo pod tem zaglavjem poročali, da v Teatro Colón v B. Airesu sestavljajo spored letošnje operne sezone. V začetku marca letos ga je Colónovo vodstvo objavilo.

Operna sezona se bo začela 6. aprila 1976 z uprizoritvijo Donizettijeve „L'elisir d'amore“. Sledila ji bo Bizetova „Carmen“ z Alicio Naffé v naslovni vlogi (dirigiral bo Claudio Guidi-Drei); Verdijev „Ples v maskah“ bo na sporedu od 12. junija naprej (dirigiral bo stalni dirigent argentinske Državne filharmonije Simon Blech, švicarskega rodu); od 4. julija bo na sporedu Puccinijeva „Manon Lescaut“ s Čeno Dimitrovo in Nicola Mirsinucijem v glavnih vlogah; 25. julija bodo uprizorili Humperdinckovo opero „Janko in Metka“ (posebej namenjena otrokom); 12. septembra bo uprizorjena argentinskega avtorja starejše generacije Pascuala De Rogatisa „Krivoverčeva nevesta“; Benjamina Brittena „Alberta Herringa“ bodo igrali 8. oktobra; 19. novembra pa bo sklep sezone z uprizoritvijo Mozartove „Figarove svatbe“.

Občasno pa bo pomožna operna skupina iz Colóna ponovila v bivšem gledališču Presidente Alvear nekatere operete „železnega repertoarja“.

Predstave vsake opere bodo večkratne, poleg rednih abonmajev.

Solisti peveci in dirigenti bodo letos zvečine Argentinci. A vodstvu je uspelo kljub krizi dobiti nekaj manjših kreditov za najem tujih umetnikov (primer Carmen).

Baletni zbor v Colónu bo izvajal tele balet:

„Silfides“ na Chopinovo glasbo; „Spopad“ (Banfield); „Začarani otrok“ (Salzedo); „Giselle“ (Adam); „Plesna suita“ (Čajkovski); „Halewin“ (D'Astoli); „Interplay“ (Gould); „Apollon Musagète“ (Stravinski); „Kača oblakov“ (Tauriello); „Trirogelnik“ (M. de Falla); „Lupapag“ (Guidi-Drei); „Bayadera“ (Minkus); „Carmen“ (Bizet-Schedrin); „Klešče za orehe“ (Čajkovski-Nureyev).

CORREO ARGENTINO Suc. 6 y 7 (B)	TARIFA REDUCIDA CONCESION 6228
	R. P. I. 1209421

GLAS je glasilo Slovenske kulturne akcije. Izide dvanaestkrat na leto. Ureja ga Nikolaj Jeločnik, Zapiola 1723, I D, 1426 Buenos Aires, Argentina. Tisk Editorial Baraga SRL, Pedernera 3253, Buenos Aires, Argentina. Vsa nakazila na: Ladislav Lenček CM, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires 1407, Argentina. – Editor responsable Slovenska kulturna akcija (Valentin Debeljak), Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires 1407, Argentina. – Za podpisane članke odgovarja podpisnik.